

'we zijn constant met elkaar in contact'

MAESTRO MARISS JANSONS EN CHORUS MASTER GIJS LEENAARS

Binnenkort klinkt in het Koninklijk Concertgebouworkest Verdi's monumentale *Messa da Requiem*, door het Concertgebouworkest en het Groot Omroepkoor onder leiding van Mariss Jansons. Gijs Leenaars, die het koor voorbereidt, mag in de zaal toekijken. Hoe voelt dat eigenlijk? Hoe verloopt zo'n samenwerking, wie bepaalt wat? Elke Jansen sprak beurtelings met maestro Jansons en 'inzeper' Leenaars.

DOOR ELKE JANSEN

'Inzeper', is dat de officiële term? Gijs Leenaars (GL): 'Tja, je hebt de Engelse term *chorus master*, dat klinkt in ieder geval beter dan het Nederlandse 'koordirigent'. Het geeft meer aan dat je het koor 'bewaakt' in plaats van dirigeert. Maar koordirigenten onderling hebben het eigenlijk allemaal over inzeper.'

zweethanden

Hoe spannend is de eerste confrontatie, jouw koor dat met Jansons repeteert? GL: 'Heel spannend. Het is überhaupt spannend, ook het concert. Ik voel me zó verantwoordelijk voor de klank van het koor. Onmogelijk dat ik ontspannen bij een concert zit. Ik zie constant die partituur voor me, weet bij elke maat die gaat komen wat de moeilijkheden zijn, en wat de gevaren. Ik beleef dat altijd als een soort route die afgelegd moet worden, waarbij

je hoopt dat iedere keer de juiste afslag genomen wordt. *Geen last van jeukende handen?* 'Nee hoor, ik doe zelf voldoende dingen die heel leuk zijn, waarbij ik gewoon dirigeer. Dit hoort er gewoon bij. In die zin jeuken mijn handen niet, maar ze zweten wel.'

volslagen gelijkwaardig

Waar begint de samenwerking tussen chef-dirigent en chorus master? Mariss Jansons (MJ): 'We hebben van tevoren altijd even telefonisch contact. Ik vertel de chorus master mijn wensen, hoe ik zou willen dat het gaat klinken. Het is belangrijk dat hij dat weet voordat hij begint met repeteren. Tijdens de repetities is de chorus master altijd in de zaal aanwezig. Regelmatig vraag ik hem hoe het klinkt, of hoe de balans is. We zijn constant met elkaar in contact? *Doet de chorus master altijd wat de chef vraagt?* MJ: >>

>> 'In principe wel. Maar als hij goeie ideeën heeft zal ik altijd zeggen "Prachtig, laten we dat doen." We hebben allebei onze mening, en die respecteren we van elkaar.'

GL: 'Ik heb al een aantal keren dingen voor Jansons ingestudeerd. Als ik me goed herinner was de eerste keer het *Gloria* van Poulenc, in 2006. Ik weet nog dat Jansons aan het repeteren was met koor en orkest, ik zat in de zaal. Op een gegeven moment sloeg hij af, draaide zich om, en zei tegen me: 'Kun je na afloop van de repetitie naar mijn kamer komen?' Ik dacht 'Jezus, er is iets helemaal fout', dus begaf me na afloop enigszins bevreesd naar zijn kamer. Maar nee hoor, de maestro wilde gewoon bladzijde voor bladzijde met mij door de partituur lopen, en stelde me vragen als "Is het misschien beter voor het koor om daar in vieren te dirigeren, of zal ik in tweeën gaan?" Als volslagen gelijkwaardige collega's. Daar was ik diep van onder de indruk. Iemand van zo'n statuut, die gewoon dingen van me aanneemt en in zijn partituur noteert. Je voelt bij Jansons gewoon dat hij zo is, daar zit helemaal geen ego of trots tussen.'

FOTO HANS VAN DER WOERD

er is maar één chef

GL: 'Je kunt ook echt met Jansons lachen. Ik herinner me een deel uit het Mozart Requiem, "Domine Jesu Christe...", dat steeds ongelijk bleef. Toen suggereerde een van zijn assistenten "waarom geef je dan niet 3, 4 vooraf?", dus twee tellen voordat het begint. Jansons moest heel erg lachen en zei met z'n grappige accent "Yes of course that's better, but I will look like a student, and I am the chief conductor of the Orchestra of the Concertgebouw." Het is gewoon een ontzettend sympathieke vent, dat merk je aan alles, en daarom alleen al wil je met hem mee.'

Ben je het ook wel eens met hem oneens? GL: 'Nou ja, hij is natuurlijk van een andere generatie dan ik. En hij heeft opvattingen die ik – om het bot te zeggen – misschien wel eens onderwets vind. Maar dat doet er natuurlijk niet toe. Het mooie aan hem is dat hij zo oprecht musiceert. Al zou ik het zelf soms anders doen, als hij het doet is het prima.' Maar tijdens zo'n samenwerking conformeer jij je aan zijn smaak? 'Ja natuurlijk, no doubt. Alleen op plekken waar je een probleem voorziet kun je als koördirigent misschien een suggestie doen.'

Verdzangers

Bepaalt u zelf mede de solisten? MJ: 'Jazeker. Ik probeer natuurlijk altijd de beste solisten te vinden. Er zijn veel goeie zangers, maar die hebben allemaal verschillende muzikale profielen. Niet iedereen stem is geschikt voor het Verdi Requiem. Met sopraan Anja Harteros en mezzosopraan Stephanie Blythe heb ik al eerder samenge-

werkt, dat zijn beiden geweldige zangeressen, en heel universeel inzetbaar.'

Wat maakt iemand een goeie Verdizanger? GL: 'Ik vind het mooi als een zanger of zangeres een uitstekende solist is, *stimmlich*, maar dat hij of zij in de ensembles ook echt een muzikant is. De kwaliteit van zo'n uitvoering hangt voor een groot deel af van het solokwartet, en bijvoorbeeld zo'n duet in het *Agnus Dei*. Vaak lopen de aria's – als je ze zo mag noemen – uitstekend, maar ontstaat er in de gezamenlijke gedeeltes een soort wedstrijd. Dat de een nog meer kan vibreren dan de ander. En daar is de partituur natuurlijk niet bij gebaat.'

stembewaker

Waak jij over de stemmen van je koorleden, om problemen te voorkomen? GL: 'Zeker. Dat moeten ze in de eerste plaats natuurlijk zelf, maar soms moet ik gewoon ingrijpen. Vaak wordt van hen enorme luidheid gevraagd, dat vind ik in toenemende mate een gevaar. Ook omdat we de afgelopen jaren steeds kleiner geworden zijn, vanwege de bezuinigingen. Voor het eerst in lange tijd gaan we samenwerken met het Vlaams Radiokoor. Die leveren extra zangers, zodat wij op voldoende sterkte kunnen zingen. Het geeft ons vocaal in ieder geval wat ruimte. Zo'n beroepskoor moet week na week presteren, maar je kunt niet constant het gaspedaal blijven indrukken. Daar ligt zeker een taak voor mij. Als ik het gevoel heb dat de koorleden zich verzingen kan ik zeggen: "Let erop, dit is ons fortissimo, verder gaan we gewoon niet." En ik spreek de orkest-dirigent natuurlijk aan op de balans, als het orkest zachter moet. Dat is mijn dagelijkse werk.'

gemiste kans

Hoe vindt u het om met een koor te werken? MJ: 'Ik werk ontzettend graag met zangers. Ik heb eerst koördirectie gestudeerd, daarna pas orkestdirectie. In principe verschilt de manier van dirigeren niet, behalve natuurlijk bij specifieke items als ademen en woordplaatsing.

Messa da Requiem van Giuseppe Verdi (1813-1901)

- wordt ook wel Verdi's grootste opera genoemd, vanwege zijn expressieve aanpak van de liturgische teksten
- kwam in twee fasen tot stand: het *Libera me* schreef Verdi in 1868, ter ere van zijn overleden, zeer gewaardeerde collega Gioacchino Rossini; de overige zes delen (plus het herschreven *Libera me*) componeerde hij vijf jaar later, toen dichter Alessandro Manzoni overleed
- beleefde de première op 22 mei 1874 in de kerk San Marco in Milaan, precies een jaar na Manzoni's dood, met een 120-koppig (dubbel)koor, vier solisten en een groot orkest
- werd in Europa nog populairder na een uitvoering bij de begrafenis van Princess Diana (1997)

Mariss Jansons

- werd in 1943 geboren in Riga (Letland), vader was dirigent, moeder operazangeres
- bracht zijn jeugd – bij gebrek aan een oppas – grotendeels in operahuizen door
- verhuisde in 1956 naar Leningrad, waar hij viool, piano en directie studeerde
- studeerde vanaf 1969 verder in Wenen en Salzburg, bij Hans Swarovsky en Herbert von Karajan
- was van 1979 tot 2000 chef-dirigent van het Philharmonisch Orkest van Oslo, dat hij groot internationaal aanzien gaf
- is sinds 2003 chef-dirigent van het Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks in München
- volgde in 2004 Riccardo Chailly op als chef-dirigent van het Koninklijk Concertgebouworkest

FOTO MARCO BORGREVE

Gijs Leenaars

- werd in 1978 geboren in Nijmegen
- behaalde een jaar na het afsluiten van het vwo de onderwijsakte B voor piano
- studeerde daarna piano, koördirectie en zang aan het Conservatorium van Amsterdam
- was onder meer dirigent van het Nijmeegs Studentenchor Alphonse Diepenbrock en Capella Frisiae
- dirigeerde op zijn 27e zijn eerste Verdi Requiem
- is sinds 2009 artistiek leider van Bachkoor Holland
- leidt het Symfonieorkest Nijmegen en is regelmatig gastdirigent bij La Filarmonica Torino in Italië, en verschillende Nederlandse orkesten
- is per ingang van seizoen 2012-2013 chef-dirigent van het Groot Omroepkoor

Maar eigenlijk ben je met een orkest ook altijd samen aan het ademen. En als je een koor gaat begeleiden moet je als orkest ook ontzettend goed de woorden volgen. Dus dan komt het toch weer op hetzelfde neer.'

Waarom begon u ooit met koördirectie? MJ: 'Mijn moeder was operazangeres. Als jongen hoorde ik haar altijd zingen, thuis, tijdens zanglessen of bij operarepetities en -uitvoeringen. Ze trad vaak op in het operahuis van Riga. Als ik daarna thuiskwam was ik altijd aan het dansen en zingen, en probeerde te herhalen wat ik had gehoord. Omdat ik praktisch ben opgegroeid in het operahuis, is het altijd mijn grootste droom geweest om opera te dirigeren. Het doet me pijn dat ik daar nu zo weinig aan toekom. Ik heb twee orkesten, en opera kost nu eenmaal veel tijd.'

de Italiaanse klank

In 2013, het 200e geboortjaar van Verdi, is zijn Requiem verreweg het meest uitgevoerde stuk. Wat is de magie? GL: 'Qua vorm is het natuurlijk ideaal voor een concert. Als je dit Requiem uitvoert is het concert vol. En dat echte Italiaanse zingen, dat trekt natuurlijk enorm, dat raakt iedereen. Voor het GOK is het bovendien erg aantrekkelijk ook om met zo'n topcast van solisten samen te werken. Dat inspireert hen om zelf ook op het allerhoogste niveau te zingen.'

Wat is de uitdaging van dit werk? GL: 'Ik ga proberen een echt Italiaans geluid te vinden. In Nederland zeggen we altijd dat Italianen een open en helder geluid hebben, maar de Italiaanse zangtraditie kent ook juist wel donkere kleuren, vooral waar het zacht is. Die moeten we dus zoeken. Dat is altijd heel precies werk, voor je het weet wordt de klank wollig en te laag. Donker zingen is niet zo moeilijk, maar donker én zuiver zingen wel. Een ander verhaal is de betekenis van zo'n werk, dat is natuurlijk het allerbelangrijkste. Het is een religieus stuk, op een humane manier. Een Italiaans soort religiositeit. Voor de gemiddelde Nederlandse calvinist is het wel even zoeken voor 'ie er wat mee kan. Daar moet je dus aan werken.'

beslagen ten ijs

Wat neem je mee van eerdere ervaringen? 'De eerste keer dat

ik het Requiem van Verdi dirigeerde was met het European Medical Students Choir in 2005, toen was ik 27. Inmiddels weet ik wel zo'n beetje waar de lastige overgangen zitten, of welke passages bijvoorbeeld snel te laag zijn. Ik herinner me simpelweg die opening al. Om die eerste akkoorden écht goed op toon te krijgen, en een mooi van kleur... Die dingen hoor ik nu al in mijn hoofd.'

Denkt u aan eerdere uitvoeringen in uw voorbereiding? MJ: 'Dat soort taken leg ik mezelf nooit op. Natuurlijk leer ik van mijn ervaringen. Maar ik ga altijd uit van mijn interpretatie van dit moment, en of dat anders wordt dan daarvoor weet ik nu nog niet. Het zal sowieso altijd anders klinken, omdat ik met andere solisten en een ander orkest en koor werk. Maar als ik tijdens mijn voorbereiding op iets nieuws stuit, dan neem ik dat natuurlijk mee.'

de beste kwaliteit

Waar ligt voor u de uitdaging? MJ: 'Het gaat wat mij betreft altijd om de muziek, dat die het beste tot zijn recht komt. Verdi's Requiem behoort tot de mooiste muziek ooit gemaakt. De enige uitdaging die ik ken is om deze muziek zo goed mogelijk uit te voeren, om de allerbeste kwaliteit te leveren. Niets meer en niets minder.'

De uitvoeringen van het Requiem vinden plaats in het Concertgebouw. Is dat de ideale setting voor dit werk? MJ: 'Moeilijk te zeggen, in een kerk klinkt het ook goed, en daar heb je natuurlijk ook die speciale atmosfeer. Maar een concertzaal is akoestisch weer beter. Het Requiem werkt eigenlijk volgens operaprincipes, en dan is verstaanbaarheid nu eenmaal belangrijk.' Dus u doet toch een beetje opera in september. 'Ja, inderdaad. Het Verdi Requiem is gewoon een en al ongelofelijke muziek. Niet voor niets wordt het over de hele wereld zoveel uitgevoerd, zeker in dit jubileumjaar. Een uitvoering van dit werk is altijd een grote gebeurtenis. Ik kijk er nu alweer naar uit.' ||

Messa da Requiem van Giuseppe Verdi, 27 en 29 september 2013, Concertgebouw Amsterdam • Concertgebouworkest en Groot Omroepkoor olv Mariss Jansons, mmv Anja Harteros, sopraan, Stephanie Blythe, mezzosopraan, Dimitri Pittas, tenor, Orlin Anastassov, bas • chorus master: Gijs Leenaars